

ÚVODNÍ POZNÁMKA K NĚMECKÉMU VYDÁNÍ

Mám radost, že tyto přednášky, které jsem uskutečnil v anglickém jazyce, jsou nyní k dispozici rovněž v německém vydání, a doufám, že poslouží k tomu, aby odstranily mnohá nedorozumění, která často ohrožovala záměr mé práce. Věřím, že se tento záměr stane zřejmým, totiž učinit slovo bible pro moderního člověka natolik srozumitelným, aby mu naslouchal jako něčemu, co jej skutečně oslovuje.

Marburg, v červnu 1964

Rudolf Bultmann

I JEŽÍŠOVA ZVĚST A PROBLÉM MYTOLOGIE

1. Jádrem kázání Ježíše Krista je Boží království. Exegeze a teologie 19. století rozuměly královstvím Božím duchovní společenství lidí, kteří jsou společně poslušni vůle Boha, jenž řídí jejich vlastní vůle. Touto poslušností se pokoušejí rozšířit sféru jeho panování ve světě. Říkalo se, že budují toto Boží království jako říši, která je duchovní, ale přesto uvnitř světa, která je v tomto světě účinná a působící, poněvadž se v dějinách tohoto světa rozvíjí.

V roce 1892 vydal Johannes Weiss svou knihu *Die Predigt Jesu vom Reiche Gottes* (2. vyd. 1900). Tato kniha vytvořila novou epochu tím, že onu až do té doby obecně přijímanou interpretaci odmítla. Weiss ukázal, že Boží království není světu imanentní, že se nevyvíjí jako součást světových dějin, nýbrž že je spíše eschatologické. To znamená, že království Boží dějinný řád transcenduje. Nepřichází skrze morální úsilí člověka, nýbrž výlučně nadpřirozenými Božími skutky. Bůh učiní náhle světu i dějinám konec a přinese nový svět, svět věčné spásy.

Tato koncepce Božího království nebyla objevem Ježíšovým, nýbrž byla důvěrně známa jistým židovským kruhům, které očekávaly konec tohoto světa. V židovské apokalyptické literatuře byl tento obraz eschatologického dramatu podrobně vylíčen; nejstarší dochované svědectví o tom podává kniha Danielova. Ježíšovo kázání se odlišuje od typicky apokalyptických obrazů eschatologického dramatu a blaženosti nastupujícího nového věku, neboť Ježíš zachovával odstup od nějakého detailního vykreslování jednotlivých obrazů. Omezil se jen na předpověď, že Boží království přijde a že lidé musí být připraveni předstoupit před nastávající soud. V ostatním sdílel eschatologická očekávání svých současníků. Proto také učil své učedníky, aby se modlili:

*Buď posvěceno Tvé jméno
přijď Tvé království
Staň se vůle Tvá jako v nebi, tak i na zemi.*

Ježíš očekával, že se to přihodí brzy, v bezprostřední budoucnosti, a říkal, že příchod tohoto času lze již spatřovat ve znameních a zázracích, které ostatně také sám prováděl, zvláště když vyháňal demony. Počátek Božího království si Ježíš představoval jako nesmírné kosmické drama. Syn člověka přijde na nebeských oblacích, mrtví budou vzkříšeni a nastane den soudu; pro spravedlivé započne čas spásy, ale zavržení půjdou do pekelných muk.

V době, kdy jsem započal svá theologická studia, byli jak theologové, tak i laici teorii Johanna Weisse popuzeni a vyděšeni. Vzpomínám si, jak můj učitel dogmatiky v Berlíně Julius Kaftan říkal: „Pokud má Johannes Weiss pravdu, a je-li tedy představa o Božím království skutečně eschatologická, pak je nemožné, abychom tuto představu použili v dogmatice“. Avšak již v následujících letech nabyli theologové, mezi nimi i Julius Kaftan, přesvědčení, že měl Weiss pravdu. Snad zde mohu připomenout také Alberta Schweitzera, který Weissovu teorii dovedl až do extrému. Schweitzer tvrdil, že eschatologická očekávání, přerůstající ve vše prostupující dogma o posledních věcech, určovalo nejen Ježíšovo kázání a osobní sebe-vědomí, ale i jeho každodenní život.

Dnes již nikdo nepochybuje – alespoň v evropské theologii, a pokud mohu nahlédnout, ani mezi americkými novozákonníky – že Ježíšova představa o Božím království byla eschatologická. Je dokonce stále jasnější, že eschatologické očekávání a eschatologická naděje tvoří jádro novozákonního kázání vůbec.

Prvotní křesťanské společenství chápalo Boží království ve stejném smyslu jako Ježíš. Také ono očekávalo příchod Božího království v nejbližší budoucnosti. Takto smýšlel i Pavel, že ještě za jeho života přijde konec tohoto světa a mrtví budou vzkříšeni. Toto obecné přesvědčení bude potvrzováno netrpělivými, ustrašenými i pochybovačnými hlasy, které se budou hlasitě ozývat již v synoptických evangeliích a záhy pak ještě hlasitěji např. v 2. Petrově epištole. Křesťanstvo vždy chovalo naději, že království Boží přijde v nejbližší budoucnosti, jakkoli na ně čekalo marně. Můžeme při tom vzpomenout slovo z Marka 9,1, které ač není pravým slovem Ježíšovým, bylo Ježíšovi již v nejstarší obci připisováno: „Amen, pravím vám, že někteří z těch, kteří tu stojí, neokusí smrti, dokud nespátří Boží království, přicházející v moci“. Není snad smysl tohoto verše jasný? Třebaže již mnozí z Ježíšových současníků jsou mrtví, musí být přesto zachována naděje, že ještě v této generaci přijde Boží království.

2. Tato naděje, kterou s Ježíšem sdíleli prvotní křesťané, se neaplnila. Ještě stále přetrvává tíž svět, a dějiny pokračují dále. Chod dějin mytologii vyvrátil. Tato představa o „Božím království“ je mytologická, stejně jako představa o eschatologickém dramatu. Mytologické jsou právě tak i předpoklady pro očekávání Božího království, zvláště pak teorie, že svět¹ jakkoli stvořen Bohem – je ovládán d'áblem, Satanem, a že d'áblova armáda, démoni, je příčinou všeho zla, hříchu i nemoci. Celé chápání světa, jaké se předpokládá v Ježíšově kázání i v Novém zákonu vůbec, je mytologické, to znamená: představa, že je svět rozčleněn do tří poschodí: nebe, země a pekla; dále pak představa, že do chodu věcí² zasahují nadpřirozené síly, představa zázraku; a zejména pak představa, že nadpřirozené síly zasahují i do vnitřního života duše, že člověka může pokoušet a kazit d'ábel a že ho mohou posednout zlí duchové. Tento obraz světa nazýváme mytologickým, ježto se liší od obrazu světa, vypracovaného a rozvinutého v antickém³ Řecku i od obrazu světa přijímaného jakýmkoli moderním člověkem. V základu této koncepce světa je nexus příčiny a účinku. Ačkoli moderní fyzikální teorie kalkulují v kauzálním řetězci⁴ subatomárních procesů⁵ s náhodou, nejsou tím naše každodenní záměry, naše jednání a náš život nijak dotčeny. V každém případě moderní věda nevěří, že by chod přírody mohl být přerušován či tak říkajíc perforován nadpřirozenými silami.

Totéž platí i pro moderní historické bádání, které nepočítá s tím, že by Bůh, d'ábel či démoni nějakým způsobem zasahovali do běhu dějin. Dějinný chod naopak pojímá jako nedílný celek, který je sám o sobě kompletní, i když od chodu přírody odlišný, což je dáno tím, že v dějinách působí duchovní síly, jež ovlivňují vůli člověka. Připustíme-li, že ne všechny dějinné události jsou determinovány s fyzikální nutností⁶ a že lidští jedinci jsou za své

1 „Die Welt vom Bösen“ – „svět zla“ v angl. vyd. chybí. Nadále budu citovat anglické vydání jako A a německé vydání jako N s číslem příslušné stránky. Označovat budu jen Bultmannovy poznámky. Všechny ostatní poznámky jsou mými překladatelskými poznámkami. – Pozn. překl.)

2 A 15: „in the course of events“ – „do běhu událostí“.

3 N 12: „im klassischen Griechenland“ – „v klasickém Řecku“.

4 Doplněno podle A 15: „in the chain of cause and effect“.

5 A 15: „in subatomic phenomena“ – „subatomárních fenoménů“.

6 N 13: „notwendig von den Naturgesetzen bestimmte“ – „nutně určeny přírodními zákony“.

jednání odpovědní, neděje se tu přesto nic bez nějakého racionálního zdůvodnění. Jinak by se odpovědnost zcela rozplynula. Moderní lidé ovšem podléhají ještě mnoha pověrám, ale to je jen něco výjimečného, ba dokonce anormálního. Dnešní člověk staví na tom, že ani chod přírody či dějin, ani jeho vlastní život, ať již vnitřní nebo praktický, nejsou nikterak narušovány intervencí nadpřirozených sil.

Vydvíhají pak nezbytně otázky: může mít Ježíšovo kázání o Božím království stále ještě nějaký význam pro dnešního člověka? A může vůbec být kázání Nového zákona ve svém celku pro moderního člověka ještě nějak důležité? V kázání Nového zákona Ježíš zvěstuje nejen své kázání o Božím království, nýbrž především svou osobu, která byla od samého počátku v prvotním křesťanství mytologizována. Novozákonci nejsou jednotni v otázce, zda Ježíš hovořil sám o sobě jako o Mesiáši, jako o králi v čase spásy,⁷ zda on sám věřil, že je Synem člověka, jenž má přijít na nebeských oblacích. V daném případě by měl Ježíš rozumět sám sobě ve světle mytologie. Zde se musíme rozhodnout buď pro jedno, nebo pro druhé. Prvotní křesťanská komunita jej v každém případě takto, to jest jako mytologickou postavu, pojímala. Očekávala, že znovu přijde na nebeských oblacích jako Syn člověka a že jakožto soudce přinese spásu a zatracení. Jeho osobu vidíme v mytologickém světle, říkáme-li o něm, že byl počat ze svatého Ducha a že se narodil z panny. Ještě výraznější to bude v helénistických křesťanských⁸ komunitách, v nichž bude Ježíš chápán jako Syn Boží v metafyzickém smyslu, jako velké, preexistující nebeské bytí, které se pro naše vykoupění stalo člověkem a vzalo na sebe utrpení, a to utrpení až ke kříži. Takové představy jsou evidentně mytologické. Byly velmi rozšířeny také v mytologiích Židů i pohanů a potom přeneseny na Ježíšovu historickou osobu. Zvláště koncepce preexistujícího Božího syna, jenž v lidské podobě sestupuje do světa, aby vykoupil lidstvo, je součástí gnostické nauky o vykoupění, a nikdo jistě nebude váhat nazvat tuto nauku „mytologickou“. Takto vyvstává ožehavá otázka: *Jaký význam má Ježíšovo kázání i kázání celého Nového zákona pro moderního člověka?*

7 N 13: „Heils“, A 16: „of eternal blessedness“ – „bلاženost“.

8 N 14: „heidenchristlichen“ – „pohanskokřesťanských“.

Mytologický obraz světa, eschatologická představa, představa o Vykupiteli a vykoupění jsou pro dnešního člověka něčím minulým a vyřízeným. Lze snad očekávat, že vykonáme obětování rozumu (*sacrificium intellectus*), že se zřekneme chápání, abychom mohli přijímat něco, co nemůžeme poctivě považovat za pravdivé, a to jenom proto, že takové představy jsou připomínány v bibli? Anebo snad máme v Novém zákoně ony výroky, jež obsahují podobné mytologické představy, přejít, a vyhledat v něm jiné výroky, které by pro moderního člověka nebyly takovým kamenem úrazu? Ježíšovo kázání se ve skutečnosti neomezuje na eschatologické výroky. Ježíš také kázal Boží vůli, kterou je Boží přikázání, přikázání konat dobro. Ježíš žádá pravdivost a čistotu, ochotu k oběti a lásce. Žádá poslušnost celého člověka vůči Bohu a protestuje proti klamu, že svou povinnost vůči Bohu můžeme splnit dodržováním jistých vnějších příkazů. Pokud jsou pro moderního člověka kamenem úrazu Ježíšovy etické příkazy, pak to jsou překážky pro jeho sobeckou vůli a ne pro jeho rozum.

Co z toho všeho plyne? Máme podržet Ježíšovo etické kázání a zřít se jeho kázání eschatologického? Máme jeho kázání o Božím království redukovat na tak zvané „sociální evangelium“? Nebo je tu nějaká třetí možnost? Musíme položit otázku, zda eschatologické kázání a mytologické výpovědi jako celek neobsahují ještě nějaký hlubší význam, který je skryt pod pláštíkem mytologie. Je-li tomu tak, pak chceme opustit mytologické představy právě proto, že si přejeme uchovat jejich hlubší význam. Takovouto metodu výkladu Nového zákona, která se za mytologickými představami snaží znovuodhalit hlubší význam, nazýváme „demytologizací“⁹ – což je jistě neuspokojivý výraz! Jejím cílem není odstranit mytologické výpovědi, nýbrž je vyložit. Je to metoda hermeneutiky.¹⁰ Význam této metody pochopíme nejlépe tehdy, jestliže si objasníme význam mytologie obecně.

3. Mytologií bývá často nazývána primitivní nauka, jejímž smyslem je vysvětlit jevy a události, které jsou zvláštní, neobyčejné, překvapivé či strašlivé, a to tak, že se tyto jevy a události připisují nadpřirozeným příčinám, bohům nebo démonům. Děje se

9 A: „de-mythologizing“; N: „Entmythologisieren“.

10 N 16: „Deutungsmethode“ – „metoda výkladu“.

tak částečně třeba tehdy, když se tyto příčiny přičítají takovým úkazům jako je zatmění slunce či měsíce. Mytologie je však ještě něčím více než jen tímto. Mýty mluví o bozích a demonech jako o mocnostech, na nichž se člověk cítí být závislý, jejichž přízeň potřebuje a jejichž hněvu se obává. Mýty vyjadřují názor, že člověk není pánem světa a svého života, že svět, v němž žije, je plný záhad a tajemství, a že stejně tak i lidský život v sobě skrývá mnoho záhad a tajemství.

Mytologie je výrazem určitého chápání lidské existence. Věří, že svět i život člověka mají svůj základ a své hranice v moci, která je zcela mimo dosah toho, s čím můžeme počítat nebo co můžeme kontrolovat. Mytologie vypovídá o této moci způsobem neadekvátním a neuspokojivým, neboť ji líčí tak, jako by byla nějakou světskou mocí. Hovoří o bozích, kteří představují moc za tímto viditelným a pochopitelným světem. Mluví o nich, jako by byli lidmi a vypovídá o jejich skutcích, jako by šlo o skutky lidské, ačkoli si je představuje jako bytosti obdařené nadlidskou mocí a jejich činy jako nevypočitatelné a schopné porušovat normální, obvyklý řád událostí. Můžeme říci, že mýty propůjčují transcendentní realitu imanentní světské objektivitě. Mýtus dává světskou objektivitu tomu, co je mimosvětské.¹¹ V němčině bychom řekli: „Der Mythos objektiviert das Jenseitige zum Diesseitigen.“¹²

Všechno to platí rovněž i pro mytologické představy nacházející se v bibli. Podle mytologického myšlení přebývá Bůh v nebi. Co tato výpověď znamená? Její význam je poměrně jasný: je tu velkolepým způsobem vyjádřeno, že Bůh je mimo tento svět, že je transcendentní. Myšlení, které ještě nedovede vytvořit abstraktní ideu transcendence, vyjadřuje svůj záměr v kategorii prostoru; transcendentního Boha si představuje jako bytost v nezměrné prostorové vzdálenosti, daleko a vysoko nad světem: neboť nad tímto světem je svět hvězd, svět světla, které život lidí osvěcuje a zradostňuje. Když pak mytologické myšlení vytváří představu pekla, vyjadřuje tak opět ideu transcendence zla jako oblundné moci, která lidstvo vždy a znovu postihuje. Místo pro peklo, stejně jako pro lidi, kteří jsou do pekla uvrženi, je pod zemí v temnotách, protože tma je pro člověka děsivá a hrůzostrašná.

¹¹ A 19: „Myths give worldly objectivity to that which is unworldly“.

¹² „Mýtus objektivizuje onen svět na tento svět.“

Tyto mytologické představy o nebi a pekle nejsou již pro moderního člověka přijatelné. Pro vědecké myšlení totiž jak známo jakákoli řeč o nějakém „nahore“ či „dole“ ve vesmíru ztratila svůj význam, nicméně idea transcendence Boha a zla je stále ještě významná.

Jiným příkladem je představa Satana a zlých duchů, jejichž moci jsou lidé vydáni napospas. Tato představa se opírá o zkušenost, že – odhlédneme-li už od všeho nevysvětlitelného¹³ zla, které se nachází mimo nás samých a jemuž jsme vystaveni – býváme často tak záhadní i v našem vlastním počínání; člověk bývá mnohdy zachvácen svými vášněmi a přestává být natolik pánem nad sebou samým, že není sám s to onu nepochopitelnou špatnost ze sebe nějak se zdarem vypudit. Také zde je představa o Satanovi jako o vládci světa výrazem hluboce zakořeněného náhledu, a to náhledu, že zlo je možno nalézt nejen zde či jinde ve světě, nýbrž že všechna tato jednotlivá zla představují jedinou velikou moc, která nakonec jednání lidí zcela přeroste a vytvoří duchovní atmosféru,¹⁴ která každého přemůže. Následky a účinky našich hříchů se stávají mocí, která nás ovládá, a my sami se od ní nedokážeme osvobodit. Zejména v naší době – i když dnes již nemyslíme mytologicky – se často mluví o démonických silách, které řídí dějiny a korunuji politický a společenský život. Podobná řeč je metaforická, obrazná; vyjadřuje však poznání, že zlo, za něž každý odpovídá individuálně, se přesto stává silou, která jakousi tajemnou mocí zotročuje každého člena lidského rodu.¹⁵

Nyní vyvstává otázka: je možno Ježíšovo poselství a kázání prvotního křesťanství demytologizovat? A vzhledem k tomu, že se toto kázání zformovalo ve víře v poslední věci, bude první otázkou znít takto: *co je smyslem eschatologie vůbec?*

¹³ A 20: „inexplicable“. V N tento přívlastek chybí.

¹⁴ A 21: „an atmosphere, a spiritual tradition“ – „atmosféru, duchovní tradici“.

¹⁵ A 21: „of the human race“. N 20: „...der menschlichen Gesellschaft zum Sklaven macht“ – „lidské společenství činí otrokem“.

III

KŘESŤANSKÁ ZVĚST
A MODERNÍ SVĚTOVÝ NÁZOR

1. Jednou z často slýchaných námitek proti demytologizačním pokusům je námitka, že se v nich za kritérium pro výklad Písma a křesťanské zvěsti bere moderní názor na svět a že Písmo a křesťanská zvěst nesmějí říkat nic, co by modernímu světovému názoru odporovalo.

To je jistě pravda, že moderní světový názor platí pro demytologizaci jako kritérium. Demytologizovat však neznamená zavrhnout Písmo nebo křesťanskou zvěst jako celek, nýbrž odmítnout ten světový názor Písma, který je světovým názorem doby minulé a kterého se v křesťanské dogmatice a v církevním kázání příliš často přidržujeme. Demytologizovat znamená popírat, že je zvěst Písma a církve vázána na starý, zastaralý světový názor.

Demytologizační úsilí začíná od tohoto důležitého názoru: Kristovo kázání, nakolik je kázáním Božího slova z Jeho příkazu a Jeho jménem, nenabízí nějaké učení, které lze přijmout buď rozumem nebo skrze *sacrificium intellectus*. Křesťanské kázání je *kérygma*, to znamená vyhlášení, které není adresováno teoretickému rozumu, nýbrž posluchači jako osobě. Takto se Pavel před tváří Boží doporučuje kterémukoli lidskému svědomí (2K 4,2). Demytologizace si klade za cíl ozřejmit tento úkol kázání jakožto osobního poselství. Pokud tak činí, vzdaluje se falešnému pohoršení¹ a místo toho zaměřuje pozornost k tomu pravému pohoršení, a to ke slovu o kříži.

Světový názor Písma je mytologický a již z toho důvodu je nepřijatelný pro moderního člověka, jehož myšlení je formováno přírodovědou a proto už není mytologické. Moderní člověk uplatňuje vždy technické prostředky, které jsou výsledkem vědy. Je-li nemocen, navštíví lékaře, nachází útočiště v medicíně. Jde-li o něco z národohospodářství nebo z politiky, obrací se k výtěžkům

1 A 36: „stumbling-block“ – „kámen úrazu“.

psychologie, ekonomie, politických a sociálních věd, a tak bychom mohli pokračovat. Nikdy nepočítá s nějakým přímým zásahem transcendentní moci.

Přirozeně, že ještě i dnes něco z primitivního myšlení a pověr také přežívá a znovu ožívá. Církevní kázání by se však dopustilo nenapravitelné chyby, kdyby na to, co takto znovu ožilo, bralo zřetel, a kdyby se k tomu konformně připojilo. Lidskou povahu můžeme pozorovat v moderní literatuře, třeba v románech Thomase Manna, Ernsta Jüngera, Thortona Wildera, Ernsta Hemingwaye, Williama Faulknera, Grahama Greena a Alberta Camuse, nebo v divadelních hrách Jean-Paula Sartra, Jeana Anouilha, Jeana Giraudoux aj. Nebo si jednoduše připomeňme noviny. Četli jste tam cokoli o tom, že by byly politické nebo ekonomické události ovlivněny nadpřirozenými silami, Bohem, anděly nebo démony? Podobné události jsou připisovány vždy silám přirozeným, lidské vůli, ať již dobré či zlé, nebo lidské rozumnosti či hlouposti.

Dnešní věda už není tou vědou, jakou byla v 19. století, a všechny vědecké výsledky jsou nepochybně relativní; žádný obraz světa, nezávisle na tom, zda pochází z dneška, včerejška či zítřka, není nikdy definitivní. Tím nejdůležitějším však není nějaký konkrétní výsledek vědeckého bádání či obsah nějakého obrazu světa, nýbrž způsob myšlení, z něhož tyto obrazy světa pocházejí. Není například ani takovým podstatným rozdílem, zda se Země otáčí kolem Slunce, nebo Slunce kolem Země, je však kardinálním rozdílem, že moderní člověk chápe pohyb univerza jako pohyb řídicí se kosmickou zákonitostí, přírodním zákonem, který může lidský duch odhalit. Moderní věk takto uznává jako skutečné jen takové fenomény nebo události, které jsou pochopitelné v rámci racionálního řádu univerza. Neuznává zázraky, protože nezapadají do tohoto zákonitého řádu. Udá-li se něco kromobyčejného nebo podivuhodného, pak si nedopřeje klidu, než pro to najde nějaký racionální důvod.

Kontrast mezi starým biblickým obrazem světa a moderním obrazem světa je kontrastem mezi dvěma způsoby myšlení, a to mytologickým a přírodovědeckým. Metoda přírodovědeckého myšlení a tázání je dnes v základu stejná jako byla již na počátku metodické a kritické přírodovědy v antickém Řecku. Začíná otázkou po *arché*, po počátku, z něhož je svět pochopitelný jako *kosmos*, jako systematický řád či harmonie. Začíná proto též od zkoumání

rozumového zdůvodnění každého tvrzení (*logon didónai*). Tyto principy jsou v moderní vědě stejné, nezávisle na tom, že výsledky vědeckého výzkumu se průběžně mění, ježto i sama změna se odvozuje z trvalých principů.

Je nepochybně filosofickým problémem, zda vědecký obraz světa může postihnout celou skutečnost světa a lidského života. Existují důvody, jež mluví proti tomu; v příštích kapitolách se tím musíme zabývat blíže. Pro tento okamžik stačí říci, že myšlení moderního člověka je skutečně určeno vědeckým obrazem světa a že moderní člověk tento obraz potřebuje i ve svém každodenním životě.

2. Je to proto přání na místě myšlenky, jestliže předpokládáme, že by bylo možno starý biblický obraz světa opět obnovit. Právě radikální zřeknutí se biblického mytologického obrazu světa a jeho vědomá kritika přináší pro nahlížení z jistého ostrého zorného úhlu skutečné pohoršení. Boží slovo volá člověka ven z jakékoli lidmi vytvořené jistoty, a to je ono pohoršení. Přírodovědecký obraz světa nese sebou jedno velké pokušení, totiž to, že se člověk uchází o vládu nad světem i nad svým vlastním životem. Zná přírodní zákony a může využívat přírodních sil podle svých plánů a podle své vůle. Odhaluje stále přesněji zákony sociálního i hospodářského života a čím dál tím účinněji organizuje život společnosti – jak říká Sofoklés ve slavném chóru v *Antigoně*

*Mnoho je na světě mocného,
nic však mocnější člověka.²*

Takto modernímu člověku hrozí, že zapomene na dvě věci:

1/ že své plány a svá předsevzetí nemá odvozovat ze svého náročného přání dosáhnout štěstí a bezpečí, prospěchu a úspěchu, nýbrž že je má odvozovat spíše z poslušné odpovědi na požadavek dobroty, pravdy a lásky,³ poslušnosti vůči Božímu přikázání, kterého člověk ve svém sobectví a ve své domýšlivosti nedbá, a

2/ že je iluzí předpokládat, že by pravé jistoty lidé mohli dosáhnout, když si zorganizují svůj vlastní i veřejný život.

² Sofoklés, *Antigona*, 332–333, přel. F. Stiebitz.

³ N 42: „Güte, Treue und Wahrheit“ – „dobrotu, věrnost a pravdivost“.

Existují setkání a osudové události, nad nimiž člověk nemá vládu. Člověk není s to zajistit trvalost svému dílu. Jeho život tak rychle letí kupředu a na jeho konci je smrt. Dějiny jdou dál a stále znovu boří všechny babylónské věže. Není žádné jistoty, jež by byla skutečná a definitivní. A je to právě tato iluze, iluze pravé a konečné jistoty, které jsou lidé ve svém snažení po jistotě náchylni podléhat.

Jaká příčina leží v základech tohoto snažení? Je to starost, utajovaná úzkost, která se v hlubinách duše dává do pohybu právě tehdy, když si člověk myslí, že musí dosáhnout jistoty sám pro sebe.

Boží Slovo volá člověka od jeho egoismu, od jeho iluzorní jistoty, kterou si pro sebe zkonstruoval. Slovo ho volá k Bohu, který je mimo tento svět a mimo přírodovědecké myšlení. Zároveň ho toto Slovo volá k pravému já. Právě ono pravé já člověka, jeho vnitřní život, jeho osobní existence, stojí i mimo tento viditelný svět, mimo racionální myšlení. Boží Slovo oslovuje člověka v jeho osobní existenci a dává mu takto svobodu od světa, od starosti, i od úzkosti, které ho přemáhají, jakmile zapomene na onen svět. Pomocí vědy se lidé pokoušejí přivlastnit si svět, ve skutečnosti si svět přivlastňují lidi. V naší době vidíme, až do jaké míry člověk závisí na technice, a jak dalekosáhle úděsné důsledky s sebou technika nese. Věřit Božímu Slovu znamená opustit veškeré čisté lidské jistoty, a tak překonat beznaděj pramenící z pokusu nalézt takovouto jistotu; z pokusu, jenž je vždy marný.

V tomto smyslu je víra současně příkazem i darem, který kázání nabízí. Víra je odpovědí na zvěst. Víra je zřeknutím se osobivé jistoty člověka, je připraveností hledat jistotu pouze v neviditelném onom světě, v Bohu. To znamená, že víra je jistotou, v níž nelze vidět žádnou jistotu; víra je, jak říká Martin Luther, připraveností vstupovat důvěřivě do temnoty budoucnosti. Víra v Boha, jenž má moc nad časem a věčností, jenž mne volá, jenž se mnou jednal a jenž i nyní se mnou jedná – takováto víra se může stát skutečnou jen ve svém „přesto“ vůči světu. Neboť ve světě nemůže být nic z Boha a Jeho činů viditelné pro člověka, který hledá jistotu v tomto světě. Můžeme říci, že Boží Slovo oslovuje člověka v jeho nejistotě a vyzývá jej ke svobodě; protože člověk ve svém usilování o jistotu svou svobodu ztrácí. Tato formulace může znít paradoxně, stane se však jasnou, uvážíme-li význam pojmu svoboda.